

Genetik Sınıflandırmaya Genel Bir Bakış

Merritt Ruhlen*
Çev. Ekrem Arıkoğlu

Geçen on yıl, dillerin genetik (köken) sınıflandırılmasına ilginin yeniden uyanmasına ve bu sınıflamaya insan türünün tarih öncesinin dahil edilmesine şahit oldu.** Burada, bu meseleyle ilgili son zamanlarda yapılmış birkaç çalışmanın altını çizerek, konuyu yeniden gözden geçireceğim. Özellikle, Hint-Avrupa dilleriyle diğer herhangi bir dil ailesi arasında bağlantı olmadığı yolundaki dil mitolojisini ve Yeni Dünya dillerinin pek çok bağımsız dil ailesinden oluştuğu fikrini tartışacağım. Hint-Avrupa, Ural, Dravit, Çin-Tibet, Astronezya, Avustralya vb... dil ailelerinin aynı kökten gelmedikleri yolundaki neredeyse evrensel olmuş görüşe karşılık gerçekte dünya dil aileleri arasında pek çok etimolojik bağlantı vardır. Bu dil aileleri derinlemesine incelenseydi modern insanın tarih öncesi için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkacaktı.

KARşILAşTIRMALI DİL BİLİMİNİN KEşFİ

Dillerin çeşitliliği için evrimsel (tekâmüli) yorum, Darwin'in biyolojide benzer şekilde keşfettiği "doğal sečilme" yoluyla evrimleşmeden bir süre önce keşfedildi. Sir William Jones'un 1786'daki derslerinin karşılaştırmalı dil biliminin başlangıç noktası olarak alınması gelenekselleşmiştir. O, bu derslerde, rastlantı sonucu da olsa, Sanskrit, Grek ve Lâtin dillerinin fiil çatılarında ve gramer şekillerinde güçlü bir benzerliğin olduğunu ortaya çıkardı. Bu benzerlik öylesine güçlüydü ki Sanskrit, Grek ve Lâtin dillerine dikkatle bakmayan ve bu dillerin ortak kökten geldiğine uzun süre inanmayan filolog kalmadı. Çok ikna edici olmasa da Kelt ve Gotik dillerinin Sanskritçeyle aynı kökene dayandığını destekleyen benzer tanıklar da vardı (Robins 1968'den aktarma, 134). Johns'un araştırmasında Hint-Avrupa olarak tanımladığı dil ailesi, 19. yy boyunca dil bilim ilminin ana odak noktalarından biri oldu. Hint-Avrupa dillerinin akrabalık örnekleri Tablo 1'de verilmiştir.

* Merritt Ruhlen, "On The Origin of Languages, Studies in Linguistic Taxonomi", Stanford University Press, 1994, s. 9-38. (Çeviren: Ekrem Arıkoğlu)

** Bu makale ilk kez, "The Evolution of Human Language" (editör: John A. Hawkins ve Murray Gell-Mann, 1992, Okunan metinler) yayımlandı. Yazı buraya küçük değişiklikler yapılarak yeniden alındı. Yakında çıkacak *Indo-European and Its Closest Relatives, The Eurasiatic Language Family*, Stanford, Califor. Stanford Universty Press. adlı kitabındaki bilgileri kullanmama izin verdiği için Joseph Greenberg'e teşekkür etmek istiyorum. Bu makalenin ilk taslağı üzerinde eleştirel fikirlerini beyan eden Lionel Bender, John Bengston, Allan Bomhard, Joseph Greenberg ve John Hawkins'e takdirlerimi açıkça ifade ediyorum.

Tablo 1 Hint-Avrupa Akrabalıkları

	kelime	Anadolu	Tohar	Ermeni	Arnavut	Hint-İran
1	I “ben”	uk	-	es	-	ahám
2	me “bana”	ammuk	-	es	-	mám
3	thou “sen”	-	twe	du	ti	tuvám
4	who? “kim?”	kuis	kuse	ov	kush	kás
5	what? “ne?”	kuit	kuse	z-i	çë	kím
6	that “şu”	-	te	da	-	tát
7	not “değil, hayır”	natta	-	-	-	ná
8	one “bir”	-	-	-	një	ékas
9	two “iki”	twi-	wi	erku	dy	duv́á
10	three “üç”	tri-	trey	erek ⁴	tre	tráyas
11	foot “ayak”	pat(a)-	paiyye	otn	-	pád
12	eye göz”	-	ek	akn	sü	áksi-
13	tooth “diş”	-	keme	-	dhëmp	dán
14	nose “burun”	-	-	-	-	nās-
15	heart “kalp”	kart-	-	sirt	-	-
16	knee “diz”	kenu	keni	cunr	gju	jánu
17	flesh/meat “et”	-	misa	mis	mish	mā́nsa-
18	water “su”	watar	war	-	ujë	udakám
19	fire “ateş”	pahhur	puwar	hur	-	-
20	tree/wood “ağaç”	taru	-	-	-	dáru
21	month/moon “ay”	-	meñe	amis	muai	mās-
22	cow “inek”	-	keu	kov	-	gáv-
23	dog “köpek”	şuwana- ²	kwen-	şun	-	şvān-
24	wolf “kurt”	-	-	-	ulk	v́fka-
25	sheep “koyun”	-	-	hoviw ⁸	-	ávi-
26	mouse “fare”	-	-	mukn	mī	muş-
27	father “baba”	-	pācer	hayr	-	pitár-
28	mother “anne”	-	mācer	mayr	-	mātár-
29	name “ad”	lāman	ñem	anun	emën	nāman-
30	old “yaşlı”	-	-	hin	-	sānas
31	new “yeni	newas	ñuwe	nor	-	nāvas
32	is “-dır”	estsi	ste	ē	ēshtë	ásti
34	eats “yemek”	etstsi	-	utë	-	átti
35	carries “taşımak”	-	parān	berē	bie ⁴	bhárati
36	die/death “ölmek”	merta	-	mah	-	mrtá-

Notlar: Başka şekilde tarif edilmedikçe; Anadolu Hititle, Toharca Toharca B ile, Hint-İran Sanskritçeyle, İtalik Latinceyle, Kelt Eski İrlandacayla, Baltık Litvanyacayla, Slav Eski Kilise Slavcasıyla ve Germanik Gotikçeyle temsil edilir. 1.Litvanca. 2.Hiyeroglifik Luvice, 3. “meşe”, 4. “getirmek”, 5. “yalnız”, 6. “birleşik”, 7. “uğursuz”, 8. “gütmek”, 9. Eski Yüksek Almanca,

Tablo 1 Hint-Avrupa Akrabalıkları

	Yunan	İtalik	Kelt	Baltık	Slav	German
1	egō	ego	-	āš	azŭ	ik
2	eme	mē	mé ²²	manē	mę	mik
3	su	tū	tú	tù	ty	θu
4	tis	quis	cía	kàs	kŭto	hwas
5	ti	quid	cid	kàs	čito	hwa
6	to	-	-	taī	tŭ/ta	θa
7	-	ne-	ní-	ne-	ne	nī
8	oi(w)os ⁵	ūnus	oín	vienas	ino- ⁶	ains
9	duo	duo	do	dŭ	dŭva	twai
10	tres	trēs	trí	trŷs	trīje	θrija
11	pod-	ped-	-	pēda ¹⁸	pěši	fōtus
12	ópsomai ¹⁰	oculus	enech	akis	oko	augō
13	odón	dēns	-	dantis	zōbü	tunθus
14	-	nāsus	-	nosis	nosŭ	nasa ⁹
15	kardiā	cord-	cride	širdis	srŭdice	hairtō
16	gonu	genŭ	glŭn	-	-	kniu
17	-	membrum ¹⁴	mīr ¹⁵	mésa	męso	mimz
18	hudōr	-	uisce	vanduō	voda	wato
19	pŭr	pir ¹⁶	-	-	-	fōn
20	doru	-	daur ³	-	drēvo	triu ¹⁷
21	mén	mēnsis	mī	mēnuo	měšęcī	mēna
22	bous	bōs	bó	gŭovs ¹	govędo	kuo ⁹
23	kuōn	canis	con-	šuo-	-	hunds
24	lŭkos	lupus	olc ⁷	vilkas	vlŭkŭ	wulfs
25	ó(w)is	ovis	ōi	avis	ovica	ouwi ⁹
26	mŭs	mŭs	-	-	myši	mŭs ⁹
27	pater-	pater	athair	-	-	faðar
28	māter	māter	máthair	mótina	mati	muotar ⁹
29	onoma	nōmen	ainm	emmens ¹³	imę	namo
30	hénos ¹²	senex ²¹	sen	sēnas	-	sineigs
31	ne(w)os	novus	nue	naŭjas	novŭ	niujs
32	esti	est	is	ēsti	jestŭ	ist
34	edei	ēst	-	éda	jasti	itan
35	pherei	fert	berid	-	berę ²⁰	bairan
36	ámprotos ¹¹	mortuus	marb	mişti	mīřo	maúrθr

10. “göreceğim”, 11. “ölümsüz”, 12. “son yılın”, 13. Eski Prusya, 14. “kol, bacak, vücudun parçası”, 15. “parça, lokma”, 16. Umbrian, 17. “ağaçtan çubuk”, 18. “ayak izi”, 19. “yaya olarak”, 20. “birlikte getirmek”, 21. “yaşlı adam”, 22. “ben”.

Gerçekte, Hint-Avrupa dil ailesinden önce bile birkaç dil ailesi tanınmıştı. 19. yüzyıl boyunca da dünyanın çeşitli bölgelerinde pek çok dil ailesi kabul edildi. Bunun dışında Hint-Avrupacıların, 19. yüzyılın başlarında Hint-Avrupa karşılaştırmalı dil biliminin kurucularından biri olan Rasmus Rask gibi öncülerini, karşılaştırmalı metodu dünyadaki diğer diller üzerinde tatbik etmekten çekinmediler. Rask, Jones'un

Hint-Avrupa dil ailesinde kullandığı yöntemi uygulayarak Aleut ve Eskimo dillerinin aynı aileden olduğunu ortaya çıkarmakla kalmadı, bu iki ailenin Samoyed ailesiyle (Kuzeybatı Asya'da yaşayanlar) birlikte ikilik eki olarak *-k* ve çokluk eki olarak *-t'*yi kullandığını keşfetti. Joseph Greenberg'in Avrasyatik olarak adlandırdığı ve gerçekten dil ailelerinin özelliklerinden (karakteristiklerinden) biri olan *k/t* ikilik ve çokluk karşıtlığı ileriki sayfalarda tartışılacaktır.

19. yüzyıl biliminin özellikle art zamanlı (tarihî-diakronik) yoruma değer vermesine karşılık, 20. yüzyıl dil bilimi eş zamanlı (senkronik) vurgusuyla tamamen farklı bir tarza sahiptir. Ayrıca 20. yüzyıl boyunca, 13. bölümde¹ tartışacağımız sebeplerden dolayı, birkaç önemli istisna dışında, genetik (köken) dil bilimi durakladı ve hatta geriye gitti. Hint-Avrupa dil ailesiyle diğer herhangi bir dil ailesi arasında bağlantı kurmaya çalışanlar, devamlı düşmanca tavırlarla karşılaşyordu. Asya'da Ural (Fin-Ugor, Samoyed) ve Altay (Türk, Moğol, Tunguz) dil aileleri arasında 19. yüzyılda geniş ölçüde kabul gören bağlantı itibardan düştü ve hatta üç Altay dili arasındaki akrabalık bazı uzmanlar tarafından sorgulanır oldu. Aynı şekilde, Amerika'nın yerli dillerini çalışan bilim adamları ortaya çıkardıkları farazi dil aileleri için, ki bunların sayısı bazen iki yüzü geçiyordu, övülüyordu.

Bu genel duyarsızlıkta başlıca denge unsuru olarak Joseph Greenberg'in kırk yıldan fazla bir zaman içinde (1950-1990) gerçekleştirdiği sınıflandırma çalışmalarını görmekteyiz. Greenberg, Afrika dillerini kendi içinde dört (Greenberg 1963), Yeni Gine dillerini iki (Greenberg 1971), Amerika dillerini üç (Greenberg 1987) grupta topladı. Greenberg'in bu alandaki çalışmalarından önce düzinelerce -yüzlerce değilse- birbiriyle bağlantısı olmayan, bağımsız dil ailesinin olduğuna inanılıyordu. Günümüzde, Greenberg'in buluşları ışığında bütün dünya dillerini, akrabalık bağlarını açıkça kuramadığımız birkaç istisna (Bask, Buruşaski, Gilyak, Nahali) dışında, şekil 1'de görüldüğü gibi, iki düzineden daha az dil ailesi olarak sınıflandırabiliyoruz. Hatta bu istisna diller bile dünya dilleri sınıflamasında kendi yerlerini bulmaya başlamıştır.

Hoysan (Güney Afrika)

Nijer-Kordofan (Orta ve Güney Afrika)

¹ Burada ve bundan sonra kastedilen bölümler Merritt Ruhlen'in *On the Origin of Languages* adlı eserinin diğer bölümleridir ve bu çeviri içerisinde bulunmamaktadır. (çeviren)

Nil-Sahra (Orta Afrika)
Afro-Asyatik (Kuzey Afrika)
(Kuzey) Kafkasya (Güneydoğu Avrupa)
Kartvel (Güney Avrupa)
Hint-Avrupa (Güney ve Batı Avrasya)
Ural-Yukagir (Kuzey Avrasya)
Dravit (Güney Hindistan)
Altay (Orta Asya)
Yenisey (Merkezî Asya)
Kore-Japon-Aynu (Doğu Asya)
Çukçi-Kamçatka (Kuzeydoğu Asya)
Eskimo-Aleut (Kuzey Amerika)
Çin-Tibet (Doğu Asya)
Astroasyatik (Güneydoğu Asya)
Miao-Yao (Güneydoğu Asya)
Day (=Kaday) (Güneydoğu Asya)
Astronezya (Pasifik Okyanusu)
Hint-Pasifik (Yeni Gine)
Avustralya (Avustralya)
Na-Dene (Kuzey Amerika)
Amerind (Kuzey ve Güney Amerika)
Şekil 1. Dünyanın Dil Aileleri (Ruhlen'den uyarlanmıştır, 1987)

UZUN ZAMANLI KARŞILAŞTIRMAYA MUHALEFET

Tek tek dillerin karşılaştırmasında kullanılan “kısa zamanlı karşılaştırma” (Short range comparison) ve dil ailelerinin karşılaştırması için kullanılan “uzun zamanlı karşılaştırma” (Long range comparison) terimleri kötü ifade edilmiş ve yanlış anlamalara sebep olmuştur. Bazen bu hayali ikiye bölme “dal dil bilimi” (rhylum linguistics) veya “aile dilbilimi” (family linguistics) diye adlandırılmıştır. Bunlardan sonuncusu Hint-Avrupacıların ortaya çıkardığı standart karşılaştırmalı dil bilim anlamında iken, uzun zamanlı dil bilim hakkındaki geniş tabanlı akrabalık tahminleri, onların esas tabiatı itibarıyla çok şüphelidir (Hopper 1989: 818). Gerçekte karşılaştırmalı metot bütün sınıflandırma seviyelerinde aynı usulü takip eder ve Hint-Avrupa dillerinin kendi içerisinde sınıflaması yapılırken kullanılan yöntem, Hint-Avrupa dilleri diğer dil aileleriyle karşılaştırılırken de kullanılabilir. Teorik bakış açısından daha uzun zamanlı sınıflandırmada, belki de örneklerin sıklığı dışında, değişkenler sıfırdır.

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında uzun zamanlı karşılaştırmanın bütün şekillerine bir karşı çıkış başladı. Hint-Avrupa ve diğer Avrasya dil aileleri arasında 19. yüzyılda çoğu bilim adamı tarafından işaret edilen benzerliklere asrımızda dikkat edilmedi ve onların çalışmaları unutuldu.

Buna karşılık dil bilimciler Hint-Avrupa dil ailesinin bilinen akrabası olmadığı uydurmasını benimsediler. Bu görüşü benimseyenlere göre karşılaştırmalı metot 5-8 bin yıl için kullanılabilirdi ki bu Hint-Avrupa dil ailesinin bilinen yaşını içine alıyordu. Bu zaman derinliği içinde Ön Hint-Avrupa ve diğer dil aileleri arasında, bir zamanlar var olabilecek kalıntılar fonetik ve semantik erozyona uğrayacağından, aileler arasındaki bağlantılar kabul edilebilir olmayacaktı. Terrence Kaufman'a göre, karşılaştırmalı dil biliminde yeniden yapılandırma metotlarının doğal zaman sınırı 7-8 bin yıldır. Biz köken akrabalığını ancak bu kadar zaman için yeniden yapılandırabiliriz, bundan daha öncesi için değil (Kaufman 1990: 23). Catherine Callaghan "dillerin görünüşte köken akrabalığını yeniden yapılandırılacak işaretlerden mahrum olduğunu iddia ederken daha az dogmacı değildir (Callaghan 1990: 16).

Hint-Avrupa akrabalığını tenkit eden münekkitler, bu görüşlerine destek bulmak için, iki bin yıldan daha az bir geçmişi olan Lâtince *akua* (su) kelimesinin Fransızca *eau* (su), fonetik olarak sadece bir "o" ünlüsüne; ve beş bin yıl içinde Ön Hint-Avrupaca *dwo* (iki) kelimesinin Ermenice *erku* (iki) şekline dönüştüğüne dikkat çekeceklerdir. Bu görüşe göre gerçek kökler aynı değildir ve tarihî ses bilgisi yasalarına uygun olarak üretilmiş çağdaş şekillerdir. Böylece farklı dil ailelerini birbirine bağlayan ses uygunluklarını ortaya çıkarmayacağımızdan, aileler arasındaki gerçek kökleri de tahmin edemeyiz. Bu tartışmada en önemli yanlış anlama noktası, Fransızca ve Ermenicede görülen bu değişimlerin diğer dillerde olmamasıdır. İtalyanca *ackua* (su) Latin şekline çok yakındır ve Yunanca ve Latince *dua* kelimesi yeniden yapılandırılan Ön Hint-Avrupa kelimesiyle aynıdır. Veya Ön Hint-Avrupa kelimesi sayılan *nepōt* (erkek yeğen) modern Rumencede *nepot* şekline dönüşmüştür ki hemen hemen Ön Hint-Avrupa şekliyle aynıdır. Bunlar gibi istisna olmayan şekiller, köken akrabalığının bütün tanıklarının birkaç bin yıl sonra değiştiğini iddia eden fikirlerin gerçeklerden ne kadar uzakta olduğunu gösterir. Fakat, 20. yüzyıl dil bilimcilerinin mit olarak kutsallaştırdığı karşılaştırmalı metodun son 5-8 bin yıllı sınırlı olduğu fikri yaygın olarak devam etse bile, Hint-Avrupa dil ailesinin diğer dil aileleriyle karşılaştırılması gerektiği açıktır. Soru sadece Hint-Avrupa dillerinin dünyadaki diğer dil aileleriyle deneysel olarak karşılaştırılmasıyla cevaplanabilir.

AVRASYATİK/NOSTRATİK

Hint-Avrupa dil ailesinin akrabalarını araştırma işi uzun ve karmaşık bir tarihe sahiptir. Ben burada özellikle 20. yüzyıl gelişmeleri üzerinde duracağım. Başlangıcında araştırma elbette yöntem yanlışlarıyla doluydu. İlk olarak, çoğu bilim adamı Hint-Avrupa dil ailesinin "öteki" akrabasını ortaya çıkarmaya çalışan tekliflerde bulundu. Oysa Hint-Avrupacılar meselâ Arnavutçayla Ermeniceyi birbiriyle karşılaştırmayı hayal etmiyordu. Böyle bir yaklaşım bu dillerin birbiriyle olan akrabalığını ortaya çıkarmanın yanında, Hint-Avrupa dil ailesinin

diğer dil aileleriyle olan akrabalığını da kesinlikle ortaya çıkaracaktı. Jones'un dersleriyle birlikte kullanılmaya başlanılan çok yönlü yaklaşım terk edilerek, yalnız Hint-Avrupa çalışmalarını içeren iki taraflı (çiftli) yaklaşım kullanıldı. Bu usulün zafiyetlerini o kadar iyi biliyoruz ki üzerinde durma ihtiyacında bile değiliz (Ruhlen 1987).

İkili yaklaşım, düşük düzeyli dil ailelerinin, daha uzak yüksek düzeyli dil ailelerinden daha açık (ve daha önce kurulmuş) olduğu gibi ikinci bir yanlış inanca da sebep oldu. Amerika'nın yerli dillerini çalışın çoğu bilim adamı, gerçekte daha düşük düzeydeki dallarından daha güçlü olmasına rağmen, Yeni Dünya'da Greenberg'in kurduğu Amerind dil ailesinin desteğinin zayıf olduğuna inandı. Astronezya üzerinde durulduğunda, Amerind ile birkaç yönden dikkate değer benzerlik görülür. Her iki aile evvelce insanlar tarafından ikamet edilmemiş (Özellikle Astronezya böyleydi) çok geniş topraklar üzerinde hızlı bir yayılma sonucu ortaya çıkmıştı. Arkeolojik tanıklar Amerind yayılmanın, Astronezya yayılmasından iki kat (belki de daha fazla) daha eski olduğunu gösterir. Astronezya ailesinin, hakkında yapılan hatırı sayılır çalışmaya rağmen, alt gruplarının yakın zamana kadar yeterince bilinmemesi onun geçerliliği hakkında şüphelere yol açmadı. Amerind'in durumu aynı olmasına rağmen, bazı bilim adamları, Astronezya için gösterdikleri güveni Amerind'in bazı alt grupları –mesela Almosan-Keresiouan, Almosan, Mosan ve hatta Salish- için göstermediler.

İkili teklifin içindeki üçüncü bir ana yanlışlık, Hint-Avrupa ailesinin genellikle “uygun” (yaraşır) akraba olarak görülen dil aileleriyle karşılaştırılmasıdır. Çünkü 19. yüzyıl Hint-Avrupacıları kendi kutsal dil ailelerinin akrabalarını arayan, kesinlikle kendi ırkının üstünlüğüne inanan –hatta çoğu zaman ırkçı- kimselerdi. Kendi ırklarının üstünlüğüne olan inançları onları kaçınılmaz olarak Hint-Avrupa'nın en prestijli komşuları olarak gördükleri Sami ailesine –Arapça, İbranice, Aramiceyi içine alıyordu- yöneltti. Bu seçim iki sebepten talihsizdi. Birincisi hiç şüphesiz Sami dil ailesi Hint-Avrupa dil ailesinden önce, Kuzey Afrika'nın Afro-Asyatik olarak bilinen diğer dil aileleriyle yakın akrabaydı. Hint-Avrupa'yı, başka bir dil ailesinin bir dalı olan Sami ile yapılacak böyle bir karşılaştırma, başlangıcından çürüktü. En iyisi Afro-Asyatik ile Hint-Avrupa'nın karşılaştırılması olabilirdi. İkincisi, Afro-Asyatik dil ailesi, Hint-Avrupa dil ailesine Kuzey Avrasya'ya yayılan pek çok diğer dil ailesi kadar yakın akraba değildi. Hint-Avrupacılar, dikkatlerini Eskimoların balıkçı kayığına veya Sibiry'a'nın en doğu ucunda yaşayan geyik sürüsü çobanı olan Çukçilere yöneltseydi daha çok ve gerçek dil bağlantıları bulacaklardı, fakat onlar bu tür bir akrabalığı aramıyordu.

Çiftli karşılaştırmaya karşı ilk hareket Dane Holger Pedersen'den geldi. Pedersen, 20. yüzyılın başlarında Hint-Avrupa dil ailesinin sadece bir değil,

Tablo 2. Avrasyatik Akrabalıklar

	kelime	Hint-Avrupa	Ural	Türk	Moğol	Tunguz
1	I ₁ ³² “ben”	*mē- ¹	*-m	men ²	mini ³	mini ³
2	I ₂ ³² “ben”	-x ³³	*-k	-	-	-
3	thou “sen”	*tu~te	*ti~te	-	*ti	-ti
4	pronoun base “zamir tabanı”	*e-g(h)o-m ⁵⁸	en-ge-m ⁷⁹	-	-	-
5	who? “kim?”	k ^w i~k ^w o	ken ¹⁵	*kim	ken	*xa- ¹⁷
6	what? “ne?”	*jo-je ²⁴	*jo- ²⁴	je- ¹⁹	jaɣun	ja
7	this “bu”	kū- ³³	-	ku ³¹	-ku ⁸¹	-
8	that “şu”	*to	*to	-ti	*te- ⁸	*ta-
9	not “değil, yok”	*ne	*ne	-	-	-
10	dual “ikilik”	-k ¹²	*-k	iki ¹³	ikire ⁷⁷	-
11	plural “çokluk”	-	*-t	-t ¹⁴	*-t	-te
12	two “iki”	dwō-	-	-	-	d’ur ⁷⁶
13	eye “göz”	-	nugie ⁵⁵	-	ńundun	ńundun
14	bark “kabuk”	-	*kopa	*kāp ⁵⁹	-	-
15	feather “baba”	-	*tulka	tülüg ⁸⁸	-	-
16	star “yıldız”	*(s)tēr	-	-	-	-
17	fish “balık”	*(s)k ^w alo-s	*kala	-	-	*xolsa
18	wolf “kurt”	*włk ^w o-s	loqa ²⁷	-	noqa ²⁸	luka ²⁹
19	older brother “büyük kardeş”	-	aka ⁴⁸	āka	aqa	akā
20	edge “kenar”	-	kācā ⁴³	-	keči ⁴⁴	-
21	wet “ıslak”	-	*ńorV	nurē ³¹	nōr(u)-	ńāru- ³⁰
22	dark “karanlık”	*pol- ⁵¹	piłmV	boz ⁵²	bora ⁵²	balu ⁵³
23	speak “lonuşmak”	*kel	kele ⁶⁹	*kāla	kele(n) ⁶⁹	-
24	think “düşün-”	*med-	met ⁸²	-	mede- ⁸³	mede ⁸⁴
25	sleep “uyu-”	-	uni ⁶⁴	-	no ⁶⁵	-
26	eat “ye-”	tap ⁴⁶	tēp ⁴⁷	-	-	dzəb
27	arrive “ulaş-”	*tek- ⁶²	-	teg- ¹⁴	-	-
28	take “al-”	*kap-	*kapa-	*k ^h apa-	qaba-	*xapki- ³⁹
29	sharpen “bile-”	*(s)piik- ³⁷	-	pākā	-	*pākā
30	wash “yık-”	arra- ³³	-	ari- ³⁴	arun ³⁵	-

Notlar, Joseph H. Greenberg tarafından yazılan *Indo-European and Its Closest Relatives : The Eurasiatic Family* (Stanford University Press) adlı eserden uyarlanmıştır: 1. “bana”, 2. Özbek, 3. “benim”, 4. konuşmacının isteği vurgulaması, 5. Eski Japonca, 6. “biz”, 7. “senin”, 8. “bu”, 9. “orada”, 10. aşırı bir vurgulama ortaya çıkar, *to mo kaku mo* “bu ve şu” gibi, 11. çokluk, 12. Ermenice fiil tabanlarında, zamirlerde ve isimlerde çokluk, 13. “iki”, 14. Eski Türkçe, 15. Arkaik Fince, 16. Kamçatka, 17. soru tabanı, 18. belgisiz, 19. soru takısı, 20. eşit öge bağlacı, 21. olumsuzluk eki, 22. olumsuzluk eki, 23. olmamak, 24. ilgi zamiri, 25. soru cümlesi, 26. Kerek, 27. “tilki”, 28. “köpek”, 29. “vaşak”, 30. “bataklık”, 31. Çuvaş, 32. birinci şahıs *m* genellikle etken veya geçişliyen, *k* pasif veya geçişlidir.

Tablo 2. Avrasyatik Akrabahlıklar

	Kore	Japon	Aynu	Gilyak	Çukçi-Kamçatka	Eskimo-Aleut
1	-ma ⁴	mi ⁵	-	me- ⁶	-m	-ma
2	-	-	-	-	-k	-k
3				ti-	-t	-t ⁷
4	-	-	-	-	i-ʒə-m ⁵⁸	*-m-kə-t ⁷⁸
5	-ka ¹⁹	ka ¹⁸	-ka ¹⁸	-ka ¹⁹	k'e ¹⁶	*kina
6	ja ²⁵	i ¹⁷ ~ ja ²⁵	ja ²⁵	ja	jaq	-
7	kj ⁸⁰	ko-no	ku-ri	ku	-	-
8	tje	to ¹⁰	to ⁹	-	ti?-	ta-
9	ani ²³	-na ²²	-nak ²¹	-	-	na-
10	-	-	-ki	-gi	-k	-k
11	-	-	*-ti	-t	-ti	-t
12	tu	-	tu	-	-	-
13	nun	nū-ŋ ⁵⁶	nu-	nū-n	nannin	-
14	kēpcil ⁶¹	kapa	sik-kap	xip	-	-
15	th ¹⁴ lk ⁸⁸	-	trax	-	içelçix	t ^s uluk
16	tal ⁷⁴	teru ⁷⁵	tolibi	-	tirkətir	-
17	-	-	-	q'ol	kixin	iqaluk
18	-	-	horokew	liʒ-s	-	-
19	-	aka ⁵⁰	aki	ikin	-	-
20	kət ⁸	kisi ⁴⁵	kese	-	-	-
21	-	nure ⁵	-	nur	-	-
22	-	-	-	polm	pylm	-
23	-	-	-	qlai	kel	kiliʒā
24	mit ⁸⁵	-	-	-	mitəlhən	misiʒaa
25	nuū	nun-uj ⁵⁰	enunui	nax	-	inaʒ
26	-	tabe-ru	-	-	-	tamaxta
27	tah	tukú	-	-	-	tikippuq
28	kaph- ⁴⁰	kapu ⁴¹	-	kip	ʒuval?yn	kiputi
29	-	pikú ³⁸	-	-	-	piʒ
30	-	ara-u	ruye ³⁶	-	-	-

33. Hitit, 34. “temiz olmak”, 35. “temiz”, 36. “yavaşça ovmak”, 37. “uç, tırnak”, 38. “bilemek”, 39. “yakadan tutmak”, 40. “ödemek”, 41. “satın almak”, 42. “ganimet”, 43. “son”, 44. Dagur, 45. “kıyı”, 46. Tohar, 47. “yiyecek”, 48. Yukagir, 49. “küçük kardeş”, 50. Ryukykan, 51. “soluk, gri”, 52. “gri”, 53. “kör”, 54. “körleştirmek”, 55. Yukagir “görmüştüm”, 56. Ryukykan “görmek”, 57. “görmek”, 58. “ben”, 59. “kapamak”, 60. “gözkapağı”, 61. Orta Korece, 62. “ulaşmak”, 63. Greenland, 64. Fince, 65. Dunşan, 66. “iri kuş tüyü”, 67. “uyku yeri”, 68. “çağırma”, 69. “dil, konuşma”, 70. “sohbet etmek”, 71. “ağlamak, bağırma”, 72. Kuskokwim, 73. “güneş”, 74. “ay”, 75. “parlamak”, 76. Evenki, 77. “ikizler”, 78. geçişli fiillerin şahıssız şekli (Ben..... sen), 79. Macar “bana”, 80. “şu”, 81. vurgu eki, 82. Yukagir “bildirmek”, 83. “bilgi”, 84. “bilgi”, 85. “inanmak”, 86. “uzman”, 87. “o onu anlıyor”, 88. saç.

Nostratik^{2*} olarak adlandırdığı yüksek düzeyli birkaç dil ailesiyle bağlantılı olduğunu ortaya koydu. Aslında Pedersen'in Nostratik ailesi Hint-Avrupa, Sami, Fin-Ugor, Samoyed, Yukagir, Altay ve Eskimo-Aleut dillerini içine alıyordu. Fakat ailenin üyeleri kesin olarak belirlenmemişti ve daha sonra keşfedilebilecek diller için ihtimaller açık bırakılmıştı (Bu probleme ileride döneceğim).

1960'larda iki Rus bilim adamı, Pedersen'in Nostratik hipotezleriyle yeniden ilgilendiler ve hipotezleri genişlettiler. Vladislav İlliç Svitç ve Aron Dolgopolsky, önce birbirinden bağımsız sonra birlikte, Hint-Avrupa'nın, Afro-Asyatik, Kartvel, Ural, Altay ve Dravit ile akraba olduğunu göstermeye başladılar. Gramer ve sözlüğü içine alan yedi yüzün üzerinde etimoloji bu akrabalık tezlerini desteklemek üzere basıldı (İlliç Svitç 1965, 1971-84; Dolgopolsky 1964, 1984). Nostratik çalışmalarının tarihsel bir özeti Kaiser ve Shevoroshkin'de verilmektedir (1988).

Yakın zamanlarda, Nostratik çizgisinde bir dil ailesi önemli farklılıklarla, Greenberg tarafından teklif edildi (Bkz. Şekil 2). Greenberg'in Avrasyatik olarak adlandırdığı bu aile Hint-Avrupa, Ural, Altay (Türk, Moğol, Tunguz), Kore-Japon-Aynu, Gilyak, Çukçî-Kamçatka ve Eskimo-Aleut dillerini içeriyor. Bu aile, çoğu Nostratik dil ailesi içinde işaret edilen ve onunla örtüşen 64 gramatikal ve beş yüzün üzerinde leksikal etimolojiyle ispat ediliyor. Avrasyatik ailesinin aynı kökten gelen bazı kelimelerini, Greenberg'in kitabından alarak tablo 2'de veriyoruz.

Bu kısa tablo bile çok az şüphe bırakıyor ki Hint-Avrupa dil ailesi Kuzey Avrasya ve Kuzey Amerika dil ailelerinin çoğu ile ciddi şekilde akrabadır. Meselâ, Hint-Avrupa'nın bütününde karakteristik olan birinci şahıs *m-* (ben) ve ikinci şahıs *t-* (sen teklik) şekillerine hiç işaret edilmemiş ve tanımlanmamıştı. Fakat tablo 2 gösteriyor ki bu özel zamirler Avrasyatik kökenlidir ve sadece Hint-Avrupa ailesine ait değildir. Böylece (bkz. Tablo 2) Avrasyatik aile birinci şahıs zamirini ikiye ayırıyor. Birincisi zikrettiğimiz *m-* ve diğeri *k-* dir ki aslı şekillerinde *m-* ergativ veya aktif iken; *k-* mutlak, pasif ve durağan şekilleriyle aile içinde korunmaktadır. Avrasyatik dil ailesi iki farklı soru kelimesine de sahiptir ki bunlardan ilki "*ki*" genellikle şahıslar için (kim?), ikincisi "*ya*" (ne?) genellikle nesnelere için kullanılır. İşaret sistemi de iki zamiri içerir. Yakındaki işaret edilirken "*ku*" (bu), uzaktaki işaret edilirken "*tu*" (şu) kullanılır. Son olarak, Rask'ın iki asır önce işaret ettiği, Avrasyatik içinde geniş şekilde yayılmış ikilik eki *-k* ve çokluk eki *-t* bağlantısından bahsedebiliriz. Bu kadar gramatik tanığa ek olarak Avrasya içerisinde, birkaç tanesi tablo 2'de verilen, daha pek çok leksik ve gramatik benzerlikler vardır. Bu, tesadüf eseri veya ödünçleme sonucu olamaz. Makul olarak, ancak kökenlerin ortak olduğu ve sonradan çeşitlendiği şeklinde açıklanabilir.

² Pedersen tarafından 1903 yılında kullanılan Nostratic terimi Lâtince Nostrates (bizim vatandaşlarımız) kelimesinden gelmektedir. (Çevirenin notu).

Fakat, Nostratik ve Avrasyatik arasındaki farklılıkları ne yapacağız? Şekil 2’de görüldüğü gibi, her iki grup da Hint-Avrupa, Ural, Altay ve Kore’yi içine alıyor. Fakat Avrasyatik bunlara ek olarak Japon, Aynu, Gilyak, Çukçi-Kamçatka ve Eskimo-Aleut’u içine alırken; Nostratik Afro-Asyatik, Kartvel ve Dravit’i içine alıyor. İki grup arasındaki farklılıklar, onlar sınıflandırılırken izlenen yöntemlerin farklılığını yansıtıyor. Nostratikçilerin amacı Hint-Avrupa dil ailesinin diğer dil aileleriyle akraba olduğunu göstermektir. Gerçekten de Nostratik içerisinde Hint-Avrupa’nın izole edilmediği çok açıktır. Böylece, Nostratikçiler yeniden yapılandırmada diğerlerini hesaba katmadan sadece bir aileyi karşılaştırmaya çok büyük önem verirler. Bunun aksine, Greenberg’in yaklaşımı, Hint-Avrupa’nın akrabalarından üstünlüğü noktasından tümüyle farklıdır. O, bütün sınıflandırma çalışmalarında, X’in Y ile akraba olduğunu denemek yerine, basitçe dünya dillerini (ve dil ailelerini) sınıflandırdı. Akrabalık özel bir amaç değil, sınıflandırmadan ortaya çıkmış bir özelliktir. Greenberg, yeniden yapılandırma veya yapılanmasın, ilgili olan “bütün” aileleri dikkate alarak Avrasyatik’e seçilenlere karar verdi. Ve Avrasya ailelerinin birbirleriyle, onların diğer dil aileleriyle olan akrabalığından, çok daha yakın akraba olduğunu gördü. Ve böylece Avrasyatik dil ailesini tanımladı. Greenberg, Afro-Asyatik, Kartvel ve Dravit ile Hint-Avrupa arasındaki akrabalıktan şüphelenmedi, fakat bu akrabalığı çok uzak saydı.

NOSTRATİK	Afro-Asyatik	
	Kartvel	
	Elam-Dravit	
	<i>Hint-Avrupa</i>	
	<i>Ural-Yukagir</i>	
	<i>Altay</i>	
	Kore	
	<i>Japon</i>	<i>AVRASYATİK</i>
	<i>Aynu</i>	
	<i>Gilyak</i>	
	<i>Çukçi-Kamçatka</i>	
<i>Eskimo-Aleut</i>		

Şekil 2. Nostratik ve Avrasyatik Dil Ailelerinin Karşılaştırılması.

Böylece Avrasyatik'in ilk kez geçerli bir aile olarak sınıflanması tasarlandı. Buna karşılık Nostratik'in klasik altı aileli sınıflaması, Hint-Avrupa dil ailesine Afro-Asyatikten çok daha yakın olan akraba dilleri dışarıda bıraktığından (Greenberg bunların hepsini Avrasyatik içine alır.) geçerli bir sınıflama değildir. Sergei Starostin (1989: 43) Afro-Asyatik hakkında benzer bir görüşü ifade eder: "Ben şimdilik Afro-Asyatik malzemeyi, Nostratik karşılaştırmalarda dışarıda tutmayı tercih ediyorum. Bu elbette, Afro-Asyatik ile Nostratik çatıda olan benzerliklerin tümüyle rastlantı olduğu anlamına gelmez. Onlar tamamen, Afro-Asyatik ile Nostratik arasındaki derin düzeyde olan akrabalığın yansımasıdır."

Bununla beraber Nostratikçiler, Greenberg'in Avrasyatik içinde gösterdiği dil ailelerini, bazen Nostratik içinde gösterirler ki günümüzün gerçek problemi bu dil ailelerini Nostratik içine almak değildir. Bilim adamları Nostratik ailesine sürekli yeni dil aileleri eklerken etimolojik bağlantılar klasik Nostratik'ten daha derinlere gitmektedir. Yakın zamanda Kaiser ve Shevoroshkin (1988) Nil-Sahra ve Nijer-Kordofan'ı Nostratik'e eklemeyi teklif ettiler. Bu düzeyde Nostratik ile İlk Dünya arasındaki fark çok az olacaktır. Ve gerçekten Nostratik, uzun zamanlı karşılaştırma için, ki onun mantığı bir tek insan diline gitmektir, iyi yorumlanabilir.

Nostratikçiler elbette, bir yandan ortaya çıkarmaya çalıştıkları şeyi ispat etmeye uğraşıyorlardı, yani Hint-Avrupa'nın diğer ailelerden tecrit edilmiş olmadığını gösteriyorlardı. Fakat geniş bir bakış açısıyla, karşılaştırmalı metotta (sınıflandırmada) çok ehemmiyetli ilk adım olan düzenli ses uygunlukları ile yeniden yapılandırılan bir dil ailesi hiç mevcut olmadı. Bu Nostratikçilerin ortaya çıkardığı çok değerli çalışmaların aleyhinde olmak değildir, fakat basitçe; her Nostratik özelliğin, gerçek anlamını daha geniş bağlamda, değişik bir bakış açısıyla sorgulama ihtiyacında olan bir öneridir.

AMERİND

Belki de 1980'lerdeki genetik dil bilimle ilgili en önemli ve elbette en çok tartışılan yazı, Greenberg'in (1987) Amerika'nın yerli dillerini sınıflaması idi. Greenberg bu çalışmasında Yeni Dünya dillerini sadece üç grup içinde sınıflandırıyordu: Eskimo-Aleut, Na-Dene ve Amerind. Eskimo-Aleut ve Na-Dene eskiden beri kabul ediliyordu. Greenberg'in Amerika'nın yerli dillerini sınıflamasında asıl tartışılan Kuzey Amerika'nın çoğunu ve Güney Amerika'nın tümünü içine alan bölgedeki dilleri bir tek Amerind ailesi içine almasıydı. Bu aileyi desteklemek için Greenberg'in 11 alt grup için üç yüzün üzerinde verdiği etimolojik örneğe ben de yüz elli Amerind etimoloji ekliyorum (Bkz. Bölüm 8). Amerikan Kızılderilileri uzmanlarında yaygın olan görüş Yeni Dünya'nın iki yüzün üzerinde bağımsız dil ailesine sahip olduğu idi (Campell ve Mithun 1979,

Kaufman 1990). Greenberg'in bütün bu aileleri iki grupta birleştirmesi şüphyle, sövgüyle ve üzüntüyle karşılandı. Greenberg'in Amerind sınıflamasında ihtilaflı olan noktaları geniş ölçüde tartışmaya yerimiz uygun değildir; fakat Amerind sınıflamasının genel bir tarihi Ruhlen (1987)'de verilmektedir, ayrıca Amerind hakkındaki tartışmalar 6. bölümde bulunabilir.

Ben kısaca, Amerind hakkında sıklıkla yapılan karmaşık münakaşalardan ziyade, çok ikna edici gerçek tanıklar üzerinde duracağım. İleri gelen uzmanların genel olumsuz görüşüne karşılık Amerind, dünya dilleri sınıflaması içerisinde geçerli bir sınıflamadır. Bizim Avrasyatiğin zamir sisteminde gördüğümüz *m-* (ben) ve *t-* (sen) çifti, kuzeydoğudaki Eskimo-Aleut dışında, Yeni Dünya dillerinde hemen hemen hiç görülmez. Bunun yerini başka bir zamir çifti *na* (ben) ve *ma* (sen) almıştır. Bu, belki de Kuzey ve Güney Amerika'daki Amerind ailesinin en karakteristik özelliğidir. Bu yüzyıl boyunca çeşitli bilim adamları tarafından bu zamir çiftine nasıl bakıldığını yeniden gözden geçirerek, Amerind taslakları hakkındaki tartışmaları minyatürleştiririz. Yeni Dünya'da bu zamir çiftinin yüksek sıklığına ilk dikkati çeken (belirleyebildiğim kadarıyla) Alfredo Trombetti idi. O, 1905'teki kitabında, Kuzey ve Güney Amerika'daki Kızılderili dillerinde bulunan pek çok örneği belgeledi. Üstelik Trombetti, bu dağılımın bir genetik (köken) izahını vermekte tereddüt etmedi. Edward Sapir, iki Amerikan zamirinin geniş dağılımıyla meşgul olurken (bağımsız şekilde), 1918'de bir arkadaşına yazdığı özel mektupta: "Genel Amerikan dillerindeki kahrolası *n* (ben)'yi genetik dışında nasıl açıklayacaksınız?" (Ruhlen'den aktarma, 1987) diyordu. Franz Boas, *n* ve *m*'nin ortak kökeni yerine Amerika'daki genel yayılmasını vermeyi tercih eder. Fakat "benzer seslerin sıklıkla oluşmasını (zamirler gibi) açıklamak için köken akrabalığından ziyade psikolojik sebepler yüzünden olabilir" fikri iyi bir açıklama değildir. 1954'te Morris Swadesh, Kuzey ve Güney Amerika dillerinin ikisini de içine alan "Penuitoid" ailesinde *n* /*m* zamir çiftini tespit eder. Son olarak Greenberg yakın zamanda çıkan kitabında *n* /*m* zamir çiftinin Amerind'in 11 alt grubunda da bulunduğunu ispat etti.

Bugün hâlâ, yeni ve çoğu hayali olan (tanıksız yapılan) yorumlar, "sorunu" Amerind zamirlerden uzaklaştırmaktadır. Sarah Thomason (1988) : "Çok uzak akraba diller arasında miras kalmış özellikler, bağımsız dillerin aşınma süreçlerinden kalan basit paralellikler [*n* (ben) ve *m* (sen) gibi] tarihî olarak bağımsızdırlar" görüşünü savunur. Bu deneysel iddia test edilebilir. Ben bütün belli başlı dünya dil ailelerindeki birinci ve ikinci şahıs zamirlerine bakarak Amerind örneklerinin gerçekten ortak olup olmadığını karşılaştırdım. (Bkz. Bölüm 12) Dünyanın başka bir yerinde Amerind örneklerinin parçalarını içeren bir tek aile bulamadım. Bu özellikler sadece Amerind aileyi sınırlamıyor; aynı zamanda diğer dil ailelerinden de farklılaştırıyor.

Her ne kadar bazı uzmanlar yaygara koparsalar da Amerind iyi belirlenmiş

Tablo 3. Amerind Akralıkları

	kelime	Almosan	Penutian	Hokan	Merkezi Amerind	Çibçan-Paezan
1	I “ben”	*ne ⁻¹	na?	na	nā ²	nan
2	thou “sen”	-m	ma	mai	am ⁴	ma
3	who? “kim?”	aqi ⁻⁵¹	gu	kī	*haka	kin
4	where? “nerede”	mana ⁸	mani	-	-	mani
5	that “şu”	-t ⁻¹³	t ⁻¹²	t ⁻¹¹	-	-
6	not “yok, değil”	kaθ-	kwa?	kam	*ka	ka
7	two “iki”	ma?ɬ	palo-	-	pahn	palu
8	hand “el”	maɣwa ⁶	makan	mane	*maka	man
9	tooth “diş”	t̄aām ⁵⁴	tsam ⁵⁵	it̄aw	*tam	dau
10	eye “göz”	-tu?	tu	-it̄u	*te	içui ⁵⁶
11	mouth “ağız”	i?ə/iha	-	ja?	-	-
12	foot “ayak”	*si	sija?	sa?je	siha	-
13	leg “bacak”	*θōk-an-	ɬa?	tek	t̄aku	-
14	knee “diz”	*-ketek ^w -i	ikat	-	-	ikuēt
15	vagina	-ne?ε	ne? ēs	i?un?	-	-
16	girl “kız”	tuña	tūne ⁴⁸	-	*tun ⁴⁹	tuntu ³⁴
17	aunt “teyze, hala”	-	pinūkin	pane-	*pan	puna ⁵⁷
18	snake “yılan”	-	kan	xan ^{l-59}	kunze	-
19	ant “karnıca”	t̄s̄ aɣuna	t̄okun	-	sikuwi	-
20	bird “kuş”	t̄s̄ itsipe/t̄s̄ ek	ç’ik’	šik	tsikie	eš’eka
21	fly(n.) “uçuş”	t̄s̄ āpi	çap	komo-	-	-
22	urine “sidik”	ošewa ³²	wiuš	wisāk	-	wisi
23	water, “su”	pa?ah	bai ³⁵	-	p’āide	pui
24	water, “su”	*akwā ⁴³	oka?	aqa	*g ^w a ⁴²	aka
25	tree, “ağaç”	tepō	tumaj ²⁹	-	tebe ³¹	jutube
26	tree, “ağaç”	ondata	ito	-	*tua ¹⁶	-
27	thorn “diken”	-	ōnoxk	-	-	-
28	covering “kaplama”	-	-	šik’o ²⁰	-	teka-ra21
29	good “iyi”	çema	-	t̄ama	*t̄am	t̄ama
30	dark “karanlık”	atek	tek ⁴⁰	-	tuki ⁴¹	tsix-
31	left(hand) “sol” el)	qat̄/kes-	kets	kasark	kuč’ē	kuts-
32	swallow “yutmak”	m’ ɣ ^{w38}	mülk’	malqi ³⁹	-	murki
33	see “görmek”	t̄s̄ i ⁶³	t̄s̄ elei ²³	-	tsi ²⁴	tili
34	say “söylemek”	-wāɬ	wili	-	-	-
35	go “gitmek”	wa ²⁵	wan ²⁶	wan	-	wan

Notlar: 1. “benim”, 2. “ben, biz”, 3. “biz”, 4. “sen, siz” 5. “senin, sizin”, 6. “hediye vermek”, 7. “vermek”, 8. “kim?”, 9. “o”, 10. “o, onlar”, 11. “isim yapıcı işaret”, 12. “onun”, 13. “üçüncü şahıs iyelik eki ve ünlüyle başlayan isimler”, 14. “bacak”, 15. “görmek”, 16. “meşe ağacı”, 17. “söylemek”, 18. “küçük kız kardeş”, 19. “kadın”, 20. “battaniye”, 21. “panço”, 22. “kadın gömleği”, 23. “bakmak”, 24. “göz”, 25. “gelmek”, 26. “yürümek”, 27. “söylemek”, 28. “konuşmak”, 29. “çubuk, sopa”, 30. “odun”, 31. “tahta”.

Tablo 3. Amerind Akrabalıklar

	Andean	Makro-Tukanoan	Eqvatorial	Macro-Carib	Macro-Panoan	Macro-Ge
1	naja	en ³	no	ana ³	no	nu
2	-ma ⁵	ma	ma	ama	em	ma
3	kunna	-	-	-	kine-	huna
4	may	-m̃ani	mañi	-	-	manē- ⁵²
5	ta ¹⁰	toho	tu	da	ta	ti ⁹
6	kaa	kai	kaoka	-	ka	ka
7	pula ⁵³	p'ālin	-	-	-	-
8	maki	-muka	*me?eŋ	emekun	moken	mako ⁷
9	-	-	iti	itie	*e-t'e	i-tio
10	-	etu	tu	etoj	e-tua	toi
11	ja	ia?a	iahoj	íixa	*jo?i ¹⁷	ia
12	-	-	-šej	iši	ise ¹⁴	-
13	čaki ⁴⁷	to?a ⁴⁷	taxu ⁴⁷	taki	*ta?i	etage
14	-	*kat'	-ikketi	-kudo-	kat ^s ege	-gate
15	-	-e?ne ³³	-	iani	-	-
16	-	ton ⁴⁸	tana	itaño	tanani ¹⁹	tontan ¹⁸
17	epan	āebn	penawa	ebuño	*e-pona ¹⁹	pan- ⁵⁸
18	kuni	kiane	-	koni	kouni	kuni
19	čakon	-	sik'imara	-	-	-
20	t ^s ikt ^s i ³⁷	šaga	čiki	siki	ejikidi ³⁷	t ^s ipe ³⁷
21	-	kob	kāāp	okoma ⁶⁰	-	kap/kā
22	-	-	uśi	usu	yius ³²	iši
23	-	poi ³⁶	buīš	-	-	beia ³⁵
24	jaku	okōa	ako	woku ⁵⁶	uaka	waka ⁴⁶
25	-	temba ³⁰	-timbeu ³¹	tapasej	tome ³¹	-
26	-	-	andu	itua ⁴⁴	isu ³¹	-
27	-	nāka	onak	-	-	-
28	takun ⁴⁵	-	dikexe ⁴⁵	-	-	deku ²²
29	suma	čemači ⁵⁰	-t ^s iama ⁵⁰	-	utsama	-
30	-	asikē ⁴¹	sikia ⁶¹	tuku- ⁴¹	tuxlinó l	*t ^s ik ⁴¹
31	-	-	kuču-	-	-	keč
32	malq'a ³⁹	-	mirko ⁶²	e?mōkī	-	-
33	te ¹ 24	-	tiji	-	-	čir
34	wil'e ²⁷	wála ⁶⁴	-	uri- ²⁸	-	wenni ²⁸
35	-wen-	w'ān ²⁵	awani	-	wo-	-va

32. “işemek”, 33. “ferç”, 34. “kız yeğen”, 35. “yağmur”, 36. ıslanmak”, 37. “sopa”, 38. “yiyecek çiğnemek”, 39. “gırtlak”, 40. “yeşil”, 41. “kara”, 42. “nehir”, 43. “sudan”, 44. “orman”, 45. “elbise”, 46. “içki”, 47. “ayak”, 48. “kız evlat”, 49. “kız”, 50. “güzel”, 51. “ne?”, 52. “ne zaman?”, 53. “her iki”, 54. “çiğnemek”, 55. “ısırmak”, 56. “bakmak”, 57. “kız kardeş”, 58. “üvey kız kardeş”, 59 “mercan yılanı”, 60. “eşek arısı”, 61. “gece”, 62. “içmek”, 63. “gözetlemek”, 64. “konuşmak”,

bir dil sınıflamasıdır. Onun geçerliliğinin garantisi olarak, sadece üzerinde tartışılan zamir örnekleri değil, aynı zamanda güvenilir gramatikal ve leksikal benzerliklerin bazıları tablo üçte verilmektedir. Tablo üçte Amerind şekillerinde, Amerind alt gruplarının bazı farklılıkları gösterilmektedir. Bunların çoğu Greenberg'den alınmıştır (1981, 1987; pek çok ortak kök şekli bulunabilir).

DENE-KAFKAS

Edward Sapir, Na-Dene ailesini 1915'te teklif ettikten hemen sonra, bu ailenin Uzak Asya'daki Çin-Tibet dilleriyle dikkati çeken pek çok ortak noktayı ilgilendi. O, 1920'de Alfred Kroeber'e yazdığı bir mektupta: "Na-Dene'nin diğer Amerikan dillerine ait olduğunu düşünmüyorum... Eğer eski Hint-Çin dalının Kuzeybatı Amerika içinde olduğunu ciddi şekilde göz önüne alırsam bir aptal olduğumu düşünme. En azından biliyorum ki Dene, Çin'den Tibet'e daha yakın (Golla'dan aktarma, 1984: 350). O, bir yıl sonra aynı konuda Kroeber'e yine yazdı; bu kez Na-Dene ile Çin-Tibet arasındaki genetik akrabalıktan emindi: "Eğer her el atışta Na-Dene ile Çin-Tibet arasında bulduğum morfolojik ve leksik birliktelikler "tesadüf" ise Tanrı'nın yeryüzü tesadüfidir. Bu o kadar bir birliktelik ve bütünlük ki birinden çıkıp diğerine düşüyorsun." (Golla, 1984: 374). Bilinmeyen sebeplerden dolayı Sapir, hiçbir zaman Na-Dene ile Çin-Tibet arasındaki genetik bağlantıları destekleyen bilgileri bastırmadı. Belki de düşmanca saldırılar onu Pliny Goddard'ın Na-Dene teklifiyle uzlaştırdı. Hemen sonra Sapir'in Algonquian-Ritwan teklifine Truman Michelson'un "inandırıcı olmayan, tanıkları üzerinde yeterince düşünülmemiş" yolunda saldırıları geldi. Her durumda, Sapir'in Na-Dene, Çin-Tibet benzerliği gibi zor bir teklifi, çok az destek çabalarına rağmen, başarısızlığa uğradı (Shafer 1952, 1957; Swadesh 1952).

Bununla birlikte, 1980'lerde Sapir'in fikri Rus bilim adamları tarafından, her ne kadar dolaylı bir yoldan olsa da, yeniden canlandırıldı ve genişletildi. İlk önce, 1984 yılında, Sergei Starostin "Çin-Kafkas" olarak adlandırdığı ve (Kuzey) Kafkasya, Çin-Tibet ve Yenisey'i içine alan bir aile teklif etti. Takip eden yıl V.A. Chirikba, Bask ile (Kuzey) Kafkasya'yı birleştiren tanıklar sundu ki önemli ölçüde Trombetti'nin 1926'daki fikirlerini tanıklarla destekliyordu. 1986'da Starostin'in arkadaşı Sergei Nikolayev Na-Dene ile (Kuzey) Kafkasya arasındaki bağlantıları gösteren tanıklar teklif etti. Bu yapı günümüzde "Dene-Kafkasya" olarak adlandırılan daha büyük bir ailedir. Rusya'da yapılan bu çalışmalar Sapir'in Na-Dene ve Çin-Tibet arasındaki genetik bağla ilgili fikrini (Ruslar henüz Sapir'in yaptığı gibi, Na-Dene ve Çin-Tibet dillerini karşılaştırmaları bile) köken akrabalığının geçişi yönünden destekledi. (Şayet A dilinin B diliyle akraba olduğu biliniyorsa ve B dilinin C diliyle akraba olduğu biliniyorsa, A dili C diliyle akraba olmalıdır.)

Çok yakında John Bengtson (1991 a, b) Dene-Kafkasya'nın bütününe çok milletli olarak ilk kez yöneldi ve bu aile için Bask, Burushaski ve Sümer'i de içine alan muazzam miktarda tanıklar teklif etti. Ben, Starostin'in Yenisey (Starostin 1982; ve bkz. Bölüm 4) yeniden yapılandırmasını Nahali gibi Na-Dene etimolojileriyle karşılaştırdım (bkz. Bölüm 5) ve yeni Dene-Kafkas ortak kökleri keşfettim (bkz. Bölüm 4). Şuna da işaret edilmeli ki, Claude Boisson (1989) Sümerce ile Dene-Kafkas (bunu Bengtson teklif etmişti) ve Nostratik'in her ikisini karşılaştırdı. Fakat daha çok ikincilere meylettiğinden Sümercenin münasebeti henüz kesin bir şekilde ortaya çıkarılamadı. Tablo 4'te yukarıda teklif ettiğim Dene-Kafkas etimoloji örneklerinden bazılarını veriyorum. Tabloda görülebileceği gibi, Avrasyatik ve Amerind'in temel zamirleri oldukça farklıdır; fakat onlar arasında pek çok şekil bağlantılıdır. Gramatikal ve leksikal tanıklara ek olarak (ki burada çok küçük bir bölümü verilmekte) inanıyorum ki bu aileler (Dene-Kafkasya'nın bu kuruluşu) ortak bir kökendir ve Sapir'in uzun süre ihmal edilen teklifi eksik olsa bile esas itibariyle doğrudur.

İNSAN DİLİNİN TEKLİĞİ

Eğer biz Ostrik (Astronezya, Day, Miao-Yao, Astroasyatik) de olduğu gibi yukarıda ortaya çıkan Avrasyatik, Amerind ve Dene-Kafkasya taslak tekliflerinde mutabıksak, dünya dilleri şekil 3'te gösterildiği gibi en az bir düzine olarak sınıflandırılabilir. Böylece bu ailelerin daha büyük kök ailelerden çıkıp çıkmadığı veya onların görülebilir bağlantılardan "bağımsız" olup olmadığı sorusu ortaya çıkar. Bundan önceki tartışmalardaki birkaç çok sakat tarihî dil mitiyle mücadele ettik, fakat şimdi çok korkunç bir dil tabusuna ulaştık ki bu insan dilinin teklifi (birliği-monogenez)dir. Bu konuyu anmak 1866'da *Société de Linguistique de Paris* tarafından yasaklandı ve 20. yüzyıl boyunca bu soruyu tartışmak kesinlikle çok enderdi. Bunun sebebi, hiç şüphesiz, Hint-Avrupa'nın herhangi bir dil ailesinden bağımsız olduğu mitine olan inançtı. Sonra dilin teklifi sorusu tartışılır oldu. Şayet dünyadaki en iyi bilinen aile diğer herhangi bir aileyle akraba gösterilemezse, çaba harcamak tasarımın ötesinde ne olacaktı? Dilin teklifi sorusu böyle yaklaşarak sarsılmalıydı; fakat mit evrenseldi. Dilin teklifi destekleyenlerden birkaçı, belki de en iyi bilinenlerden Trombetti (1905) ve Swadesh (1971) böyle yaptı. Daha az tanınan 20. yüzyılın en muhteşem iki sınıflandırmacısı, Sapir ve Greenberg de dilin teklifi hipotezine yöneldiler. Sapir 1924'te Kroeber'e yazdığı bir mektupta, Trombetti'nin dilin teklifi teorisi hakkında, "Çılgın bir monogenist (teklifçi) olmasına karşın mükemmel malzemeler ve iyi fikirler var. Ben, onun bakış açısının (görüşünün) tutucu birinden daha az anlamlı olduğundan emin değilim" der (Golla'dan aktarma 1984:420). Greenberg, Amerind hakkındaki kitabında genetik dil biliminin nihai hedefini "kapsamlı bir sınıflandırma bir tek dil ailesine çok yakındır" şeklinde

Tablo 4. Dene-Kafkas Akrabalıkları

	kelime	Bask	(Kuzey) Kafkasya	Buruşaski	Sümer	Nahali
1	I “ben”	-	*z ^w o	ʃa/ ʃe	-	ʃuo
2	we “biz”	-t ¹⁵	it ¹ i ¹⁶	-	-	ʃē-ku ⁴⁵
3	thou ₁ “sen”	-	*we ¹⁸	ū-η	-	-
4	thou ₂ “sen”	-k	*Gu	gu-	-	-
5	thou ₃ “sen”	-	-	-	-	nā-ko ²³
6	who ₁ “kim”	ze-	*sa	-	-	-
7	who ₂ “kim”	no-	*nV	-	ana ⁴⁰	nāni
8	tongue “dil”	mili- ⁸	*mēlt ¹ i	-melç ⁹	-me	lāy
9	paw “pençe”	hatz	*k ^w aç ⁷ e	qaş ³⁴	kiş-ib ⁷⁹	-
10	pupil “gözbebeği”	-nini-	*nānV	nana ³⁹	-	-
11	head “baş”	-	*sq ^a ¹⁸	-sk-ī ⁴⁴	sa ⁸⁸	-
12	cheek “yanak”	gal-tzar ⁸⁰	*G ^w ā ¹ w ⁵⁴	-	-	-
13	back “arka”	bi-zka-r	*a-zk ^w a ⁴⁶	-sq ^a ²²	-	-
14	blood “kan”	o-doł	-	del ⁵⁰	-	-
15	elbow “dirsek”	u-kondo	*q ^w antV	-	-	-
16	vagina	-	-	-	-	-
17	penis	-	*k ^ʷ əlç ^ʷ V ⁶⁷	-yūş ⁶⁹	-	-
18	father “baba”	-	*b ^w ab ^w aj ^λ	baba	ab.ba	aba
19	child “çocuk”	-	*kent ^s V	-	-	gi ^{ta} ²⁸
20	otter “samur”	ur-txakur	-	-	-	-
21	squirrel “sincap”	sagu ¹⁰	*t ^ʷ arku ¹¹	č ^h erge ³¹	-	-
22	frog	i-gel	*q ^w VrV-q ^ʷ V	gur-qut	-	-
23	water “su”	i-toi ⁶¹	*tujV ⁶²	thī-ş ⁶¹	-	-
24	tree/wood “ağaç/ odun”	-	-	-	-	-
25	day “gündüz”	e-gun	*GinV	gōn ⁴	gūn ⁵	-
26	star “yıldız”	i-zar	*-d ^z w ^ʷ ār ^ʷ i	č ^h ār ⁵²	-sar ⁵¹	-
27	river “nehir”	-	-	-	-	-
28	ice “buz”	-tzig- ⁷⁰	t ^s iç ⁷¹	č ^h alγ ⁷²	şeg ⁷⁰	-
29	cold “soğuk”	-	-	t ^h ātine	ten	-
30	yellow “sarı”	-	*t ^ʷ ak ^w V ²⁴	şık-ark	sig ⁷⁷	-
31	hungry “aç”	gose	*gāsī	-	-	-
32	spit “tükürmek”	to	*tük ^ʷ	thū	-	-
33	sleep “uyumak”	-	-	guçh- ⁵⁸	-	-
34	bite “ısırmak”	-	*qāt ^s i ⁵⁹	-	-	-

Notlar Starostin (1984), Nikolayev (1986), Bengston (1991a,b), Ruhlen (1992e) ve Starostin ve Ruhlen (1992) den uyarlanmıştır. 1. Newari, 2. “okyanus”, 3. “çay, dere”, 4. “şafak”, 5. “parlak”, 6. Eski Çince, 7. “güneş”, 8. “yalamak”, (aynı zamanda *mihi* dil), 9. “çene”, 10. “sıçan, fare”, 11. “zerdeva”, 12. Bulaşma “küçük sincap”, 13. Kato, 14. “kendi”, 15. “ben”, 16. “biz dahil”, 17. “bizi, bize”, 18. Proto Kuzeybatı Kafkas, 19. “siz”, 20. “ne?”, 21. Eski Çince “ne?”, 22. “birinin ardında”, 23. “siz”, 24. “sarı, beyaz”, 25. “işemek”, 26. “yeşil”, 27. Tanaina, 28. “küçük kız veya erkek kardeş”, 29. “çocuklar”, 30. Navayo “oğul”, 31. “uçan sincap”, 32. “diz”, 33. Sarsi “diz, dirsek”, 34. “bilek”, 35. “ayak”.

Tablo 4. Dene-Kafkas Akrabalıklar

	Çin-Tibet	Yenisey	Haida	Tlingit	Eyak	Atabaskan
1	ʃi ⁻¹	*ʔad ^z	-	-	chuu	*ʃi
2	-	-	it ^{h17}	-	-	*-i ⁷ d
3	-	*ʔu	-	weh	-	-
4	*k ^w V	*kV-	-	ʃi ¹⁹	-	-h ^{wi} 73
5	naŋ	-	-	-	-	nan ³⁸
6	-	*ʔas-	-	ah-sa	-	-
7	ʔan ²¹	*ʔan-	-	-	-	-
8	*mlay	-	-	-	-	-
9	-	*kiʔs ³⁵	-	-	-kaša ³⁷	*-keč ³⁶
10	-	-	-	-	-	-
11	-sko ⁴⁷	*tʔiʔG-	-ʃi	si ⁴⁸	-tʔiʔ ⁴⁸	*-tʔiʔ
12	*qāl ⁵⁵	χol-	-	-	l-quhł	-
13	-	-	skwai	-	-	-
14	-	-	-	-	deł	*deł
15	-	*gid	-	-	Guhd	gūd ³³
16	*džuk ⁶⁷	-	čüu	-	-	dzūz ⁶⁸
17	-	*gλns-	-	-	guč	ʃid ^{z4} ʔ ⁶⁸
18	*bwa	*ʔob	-	-	-	-ba ⁴¹
19	-	*gλʔt ²⁹	gyi ^t	git ⁷ a	qēč ⁷	ʃeʔ ³⁰
20	-	*tāχλr	-	-	-	-
21	*srāiŋ	*saʔqa	-t ^s āk ^w	t ^s alk	t ^s ałk ⁷	t ^s olq ⁻¹²
22	-	*xiʔr-	-	-	čiałk	č ⁷ wal ⁴⁹
23	*twiy	-	sū ⁶³	-	-	*tū
24	*siŋ	-	t ^s an-	-	-	t ^s in ⁴³
25	*k ^w āŋ ⁶	gəʔn ⁵	kūŋ ⁷	-gan ⁷	ʃah	ʃanih ⁵⁶
26	tšar ⁵³	-	-	-	-	-
27	-	*ses	sī(s) ²	-	šī ³	sis-kāā ²
28	-t ^s ik ⁷⁴	tiχ ⁷⁵	-	t ⁷ iq ⁷	t ⁷ it ^s	t ⁷ it ^{s76}
29	-	-	-	-	-	*t ^h en ⁶⁴
30	*tsyak ⁴²	*tāk ⁻⁷⁸	t ^s egēñ ²⁵	sūhw ²⁶	t ^s eʔq	t ^s ek ²⁷
31	khussī ⁶⁵	-	-	-	-	gas ⁶⁶
32	*(m-)tuk	*tuk	-	tuχ	tux	šek ⁷¹³
33	-	*xus-	-	-	-	ʃwos ⁶⁰
34	-	-	q ⁷ us-gat	k ^w ač ⁵⁷	q ⁷ ət ^s	get ^{s13}

36. “pençe”, 37. “(parmak) tırnak”, 38. Galice, 39. “gözbebeği”, 40. “ne?”, 41. Bulaşma, Na-Dene içerisinde izole görüntüyor, 42. “altın, kırmızı”, 43. Navayo, 44. “yüz”, 45. “biz”, 46. Abazca, 47. Tibetçe, 48. “boyun”, 49. Hupa, 50. “yağ”, 51. “yeni ay”, 52. “sabah yıldızı”, 53. “güneş, ay”, 54. “yan, kenar”, 55. “arka”, 56. Tanaina, 57. “yutmak”, 58. “uykuya yatmak”, 59. Proto Doğu Kafkas, 60. Cokuille, 61. “bir damla”, 62. “tükrük”, 63. “göl”, 64. “buz”, 65. Hruso, 66. Galice “aç olmak”, 67. “ferç”, 68. Sarsi, 69. “vajina”, 70. “ayaz”, 71. Avar “sulusepken”, 72. “soğuk”, 73. San Carlos Apaçide “siz”, 74. Garo “soğuk”, 75. “kar”, 76. Hupa, 77. “sarı, yeşil”, 78. “beyaz”, 79. “el”, 80. “böğür”.

açıklar (Greenberg 1987: 337).

1. Hoysan
2. Nijer-Kordofan
 - a) Kordofan
 - b) Nijer-Kongo
3. Nil-Sahra
4. Avustralya
5. Hint-Pasifik
6. Ostriki
 - a) Astroasyatik
 - b) Miao-Yao
 - c) Day
 - d) Astronezya
7. Dene-Kafkas
 - a) Bask
 - b) (Kuzey)Kafkasya
 - c) Buruşaski
 - d) Nahali
 - e) Çin-Tibet
 - f) Yenisey
 - g) Na-Dene
8. Afro-Asyatik
9. Kartvel
10. Dravit
11. Avrasyatik
 - a) Hint-Avrupa
 - b) Ural-Yukagir
 - c) Altay
 - d) Kore-Japon-Aynu
 - e) Gilyak
 - f) Çukçi-Kamçatka
 - g) Eskimo-Aleut
12. Amerind

Şekil 3. *Dünya Dil Aileleri*

Geçen on yıl içerisinde, dilin tekliği sorusu, Hint-Avrupa'nın bağımsızlığı mitini tartışmaktan çekinenlerin çalışmalarında bir kez daha ortaya çıktı. Ülkelerinde çok aşağılanan Rus Nostratikçilerinin dilin tekliğini ispat için önemli ilk adımları attıkları kabul edilmelidir. Hint-Avrupa'nın diğer dil aileleriyle şüphesiz akraba olduğunu ispatlamaktan öte, onların çalışmaları uzun zamanlı karşılaştırmaya karşı olan bütün setleri yıktı ve dilin tekliği sorusunun bir kez daha gündeme gelmesine yol açtı. Öncelikle Starostin ve Nikolay, Dene-Kafkasya'yı önermişti. Mantiki olarak gelecek adım bu aileyle Nostratik'i karşılaştırmaktı ve bu karşılaştırmaya el atıldı. Starostin (1989) iki aileyi birleştiren pek çok inandırıcı delil gösterdi. İlya Peyros (1989), Ostrik (Astroasya, Miao-Yao, Day, Astronezya) ile Nostratik ve Dene-Kafkasya'nın her ikisinin bağlantı tanıklarını gösterdi. Vitaly Shevoroshkin (1989a) Nostratik, Dene-Kafkasya, Amerind, Avustralya ve Hint-Pasifik arasındaki benzerliklere işaret etti. Mark Kaiser ve Shevoroshkin (1988) konunun dışına çıkarak (yukarıda işaret edildiği gibi) Nijer-Kordofan ve Nil-Sahra'nın Nostratik'e eklenebileceğini önerdiler. Açıkça, sunulanları yeterince sıralarsak, dillerin tekliğinden çok uzakta değiliz.

Sona yaklaşırken ve Rusya'daki çalışmalardan bağımsızca, John Bengston ve ben, Greenberg'in çok yönlü karşılaştırma geleneği içinde çalışarak, bütün dünya dil ailelerinin bağlantısını 27 etimoloji ile kurduk (bkz. Bölüm 14). Burada meseleyle ilgili geçerli vesikaların çok az kısmı gösterilebildi.

Fakat bütünüyle makul ve metot olarak doğru bu çabalara, tutucu Hint-Avrupacılar ve onların takipçileri tarafından saldırılar devam ediyor. Bu münekkitler modaya uyararak "uzun zamanlı karşılaştırmada dil aileleri arasında sistemli olmayan benzerlikler, köken akrabalığını göstermeye elverişli değildir, çünkü sistematik olmayan benzerlikler herhangi bir dil çifti veya takımında bulunabilir." (Thomason 1988) iddiasındadırlar. Benzer bir damardan İvan Goddard (1979: 376) "Kötü bir şekilde kaydedilen çok sayıdaki dillerin arasındaki benzerlikler nasıl böyle kolaylıkla bulunuyor." demektedir. Ve James Matisoff (1990: 112) Bölüm 14'te verilen çok sağlam TİK etimolojisini "geniş ölçüde fantastik" olarak özellikle tenkit ediyor.

İddiaların ortak özelliği tenkit ettikleri her ne ise onu tanıklarla desteklememesidir. Eğer TİK ile "parmak" ve PAL ile "iki" ilişkisi (Bölüm 14'te belgeleniyor) Thomason, Goddard ve Matisoff'un iddia ettiği gibi tarihî bir etimoloji değil de, suni olarak icat edilen bir kural ise; Thomason, Goddard veya Matisoff TİK'in iki ile ve PAL'ın parmakla bağlantılı olduğunu gösteren alternatif teklifler yapmalı, böyle yapmazlarsa hiç kimse onların iddialarını ciddiye almayacaktır.

Greenberg'in savunma mevkiini etkilemek isteyen münekkitler, tanıkları akıllı bir elekten geçirdikten sonra TİK ve PAL etimolojilerinin "üç" ve daha yukarı sayılar için de yapılabilmesi gerektiğini söylüyorlar. Bengston ve ben

dünyanın dil eserlerine baktığımızda bir ve iki dışında geniş ölçüde yayılmış sayı bulamadık. Elbette bu basit gözlemin çok kolay bir açıklaması vardır. Avcı toplayıcı toplumların çoğunda – ki bu 12 bin yıl öncesine kadar bütün insanlığı içine alıyordu- sayılar bir, iki ve çok’la sınırlıydı. Bu Avustralya dillerinde günümüze kadar korunan bir özelliktir. Bu yüzden, umulanın aksine, ikiden daha büyük, geniş ölçüde yayılmış sayılar yoktur ve onların olmayışı bizim etimolojilerimizi reddetmekten çok destekler.

MODERN İNSANLARIN BİYOLOJİK SINIFLAMASI

Dil biliminde uzun zamanlı karşılaştırma konusunda 1980’lerin sonunda gerçekten beklenmedik şekilde ani bir şok yaşandı. İnsan genetikçileri tarafından insan türünün biyolojik sınıflandırılmasının keşfi, uzun zamanlı dil sınıflamalarıyla yakın paralellikler olduğunu ortaya çıkardı. Bu paralellikler Sadece Hint-Avrupa ve Bantu gibi düşük düzeyli dil ailelerinde değil; aynı zamanda gruplandırılmaları Hint-Avrupacılar tarafından “tahminler” olarak görülen Nijer-Kordofan, Hoysan, Nil-Sahra, Afro-Asyatik, Hint-Pasifik ve Amerind gibi dillerde idi (Hopper 1989).

1986’da antropolog Christy Turner ve biyolog Stephen Zegura ile birlikte Greenberg, Greenberg’in Yeni Dünya nüfusunun dil sınıflaması, Turner’in dış tanıkları ve Zegura’nın kan grupları gibi geleneksel genetik işaretlere dayanan tanıkları arasındaki genel uygunluğa işaret ettiler (Greenberg, Turner ve Zegura 1986). Şu da hesaba katılmalı ki onların üçü başlangıçta birbirlerinin çalışmalarından haberdar olmadan, tamamıyla bağımsız olarak bu sonuçlara ulaşmışlardı. İki yıl sonra L.L.Cavalli-Sforza ve arkadaşları tarafından daha kıymetli genetik tanıklarla desteklenen benzer bir buluş rapor edildi (Cavalli-Sforza ve diğerleri 1988)

1987’de Laurent Excoffier ve arkadaşları alt Sahra Afrika’da yaptıkları insan genetiği çalışmasında, genetik farklılaşma ile ana dil ailesi grupları kümeleşmesinin açıkça paralel olduğunu buldular. Açık bir ayırt etme Bantu ve Batı Afrikalıları arasında yapılabildi. Onlar gerçekte üst üste gelmiş iki farklı grup olduğunu gördü. Doğu Afrikalıları ilgili olarak, genetik bilgiler ana etnik grupların dil bilimsel yaklaşımla oldukça açık şekilde tasnif edilebileceğini destekliyordu. Genetik sonuçlar da Afrika içinde umumi olarak Pigme ve Hoysan olarak bilinen iki etnik ayrımın bütünüyle uyuşturdu (Excoffier ve diğerleri, 1987; 151, 166-167). Excoffier ve arkadaşları, çalışmalarından şu sonucu çıkardılar: “Genetik özelliklerin çoğunun, sonuçları çökmüş örnekleri göz önüne almak, rast gele genetik temayül veya sıklık yaklaşımından ziyade, tarihî ve dilbilimsel kaynaklarla karşılaştırıldığında şimdiki nüfusla bağlantılı olduğuyula açıklanabilir.” (s.185). Alberto Piazza ve arkadaşları, Sardunya adasındaki bir çalışmada (1992), insan genlerinin coğrafi dağılımı ile dil özellikleri (leksikal

parçaların şekilleri) ve soyadlarını karşılaştırdılar. Üçü arasında yüksek oranda karşılıklı bağlantı, “genlerin ve dillerin, çok küçük alanlarda bile benzer coğrafi yayılma alanlarına sahip olduğunu” tespit ettiler.

1989’da Guido Barbujani, Neal Oden ve Robert Sokal “Wombling” olarak adlandırdıkları biyolojik sınırları tespit edecek yeni bir yöntem teklif ettiler. Bu yöntemle göre “biyolojik değişkenlerin değişme oranı mesafe aralığına göre özellikle yüksektir.”(s.376). Böyle sınırlar “keskin ekolojik irtifalar” (dağlar ve okyanuslar gibi) veya “sınırlanmış bölgelerin karışık yerleşim yerleri arasında” (nüfus içindeki dil farklılıklarının sonuçları gibi) da uygun gelebilir. Onların bu yeni tekniği uygulama örneklerinden biri Güney Amerika’nın kuzeyinde yaşayan Yanomomi Kızılderililerine aittir. Burada yazarlar, diyalekt grupları ile hızlı genetik değişme gösteren bölgeler arasındaki dil farklılıklarının uyduğunu ortaya çıkardılar. Bu buluşlar genetik ve dil bağlantısını araştıran diğer çalışmaların sonuçlarıyla desteklendi (Barbujani, Oden ve Sokal 1989: 386). Aynı tekniğin Barbujani ve Sokal tarafından Avrupa’da uygulanmasından, genetik ve dil yayılmaları arasında benzer bir yüksek bağlantı oranı bulundu. Onlar, keşfedilen 33 gen sıklığı sınırı ile 31 farklı dil ailesi, dil veya diyalekt bölgesi sınırının birbirleriyle uyduğunu rapor ettiler. Keşfedilen gen sınırlarının uygunluğu ile dil sınırlarının uygunluğunun tesadüf eseri olması ihtimali çok uzaktır.

Son olarak, Luca Cavalli-Sforza ve arkadaşları 1988’de, dünya üzerine yayılmış insan genlerinin coğrafi dağılımı hakkındaki buluşlarını gösteren bir özet cetvel yayımladılar (bkz. Şekil 4). Bu araştırmanın bütün sonuçları yeni basılan bir kitapta rapor edildi (Cavalli-Sforza, Piazza ve Menozzi 1994). Daha önceden Cavalli-Sforza ve arkadaşları tarafından yazılan kısa bir makale, uzun zamanlı karşılaştırmanın karşısında olanları (O’Grady ve diğerleri 1989, Bateman ve diğerleri 1990, Hopper 1989) kızdırmıştı. Bunun sebebi basitti. Çünkü bu insan genetikçilerinin bulduğu biyolojik kümelenmeler, dilcilerin dil aileleri arasında teşhis ettikleriyle aynı veya benzerdi. Bu çalışmanın sonuçları, Greenberg’in Yeni Dünya dilleri sınıflamasının karşısında olanları gerçekten korkutuyordu. Cavalli-Sforza ve arkadaşlarının araştırmalarında ortaya çıkan Amerikan nüfusunun insan genetiği, Greenberg’in bir yıl önce dil sınıflamasını kurduğu üç dil grubuyla örtüşüyordu. Başka yerde, Avustralya, Hint-Pasifik ve Ostrik gibi benzer dil gruplarında biyolojik gelişim tarihi şeceresi kümeleri kurulabilir.

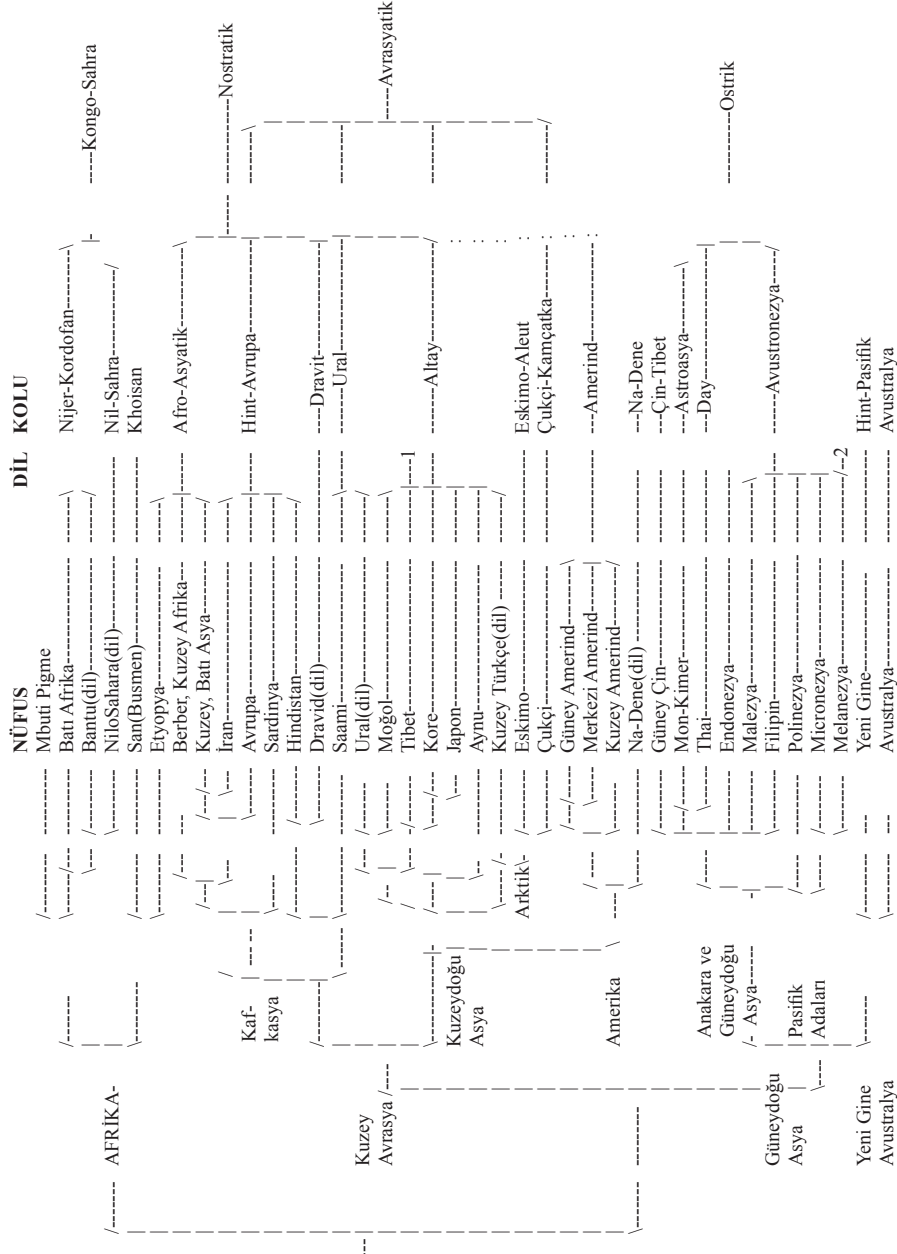
Elbette genlerle dillerin uyuşmadığı durumlar vardır. Siyah Amerikalılar, Siyah Afrika dili değil, Amerikan İngilizcesi konuşurlar. Fakat çoğunun tarihî sebepleri bilinen böyle durumlar istisnadır ve kural değildir. Cavalli-Sforza ve arkadaşları: “Her ne kadar, gen ve dil dalgalanıp birbirinin yerine geçse de, genetik ve dil resminin bulanıklaşabileceği, fakat bütünüyle kaybolmayacağı” sonucuna ulaştılar (Cavalli-Sforza ve diğerleri. 1990: 18).

Cavalli-Sforza ve arkadaşları insan ailesinin tam bir şeceresini kurma başarısını gösterdi. Bu dil bilimcilerin şimdiye kadar yapmadığı bir şeydi. Şimdiye kadar bu alanda başarısız olan dil bilim sınıflaması için onların yüksek dereceli buluşları dikkate değerdı. Şekil dörtte görülebileceği gibi, insan şeceresinin ilk dalı Siyah Afrika'da Pigme ve Hoysan olarak ikiye ayrılıp kalan insan nüfusundan ayrılıyor. Edgar Gregersen (1972) Nijer-Kordofan ile Nil-Sahra dil bağlantılarının tanıklarını teklif etmişti. Hoysan yaklaşık yüzde elli Siyah Afrika genleri ve yüzde elli Afrikalı olmayan genlerin karışımı olarak görülür. Bu karışım yirmi bin yıldan daha önce meydana gelmiştir. Etyopyalılar bu iki genin çok sonraları karışmasının temsilcileridir. Pigmeler, tahminen kendi orijinal dil(ler)ini kaybettiklerinden, Nijer-Kordofan veya Nil-Sahra'lara ait olan dilleri konuşurlar.

Genetik şecerenin ikinci dalı Güneydoğu Asya ve Okyanusyanın kalanlarına ayrılır. Bu ikinci dal Ostrik, Hint-Pasifik ve Avusturalya dillerini içine alır. Son iki grup birbirine Ostrik'ten daha yakındır. Biyolojik şecerenin bu iki dalından sonra, geriye kalan nüfus Nostratik/Avrasyatik +Amerind'e tekabül eder. (Bölüm 10'da verilen tanıklar böyle bir gruplandırmayı destekliyor.) Kuzey Afrika'dan Kuzey Avrasya'ya oradan Amerika'ya uzanan bu çok geniş gen grubu içerisinde üç temel aile vardır: 1. Afro-Asyatik, Hint-Avrupa, Dravid 2. Ural, Altay, Çukçi-Kamçatka ve Eskimo-Aleut 3. Amerind ve Na-Dene. Na-Dene üçüncü grup içerisinde Amerind ile çok yakın genetik (fakat dilsel değil) benzerlikler gösterir. Genetik bilgilerin büyük ölçüde eksikliğinden dolayı bu biyolojik şecerede Dene-Kafkas nüfusunun çoğu mevcut değildir.

SONUÇ

Ben burada, Hint-Avrupa'yı başka herhangi bir dil ailesiyle bağlantısız gören, Yeni Dünya'da yaşayanların birbirinden bağımsız düzinelerce farklı dil ailesine sahip olduğu ve Yeni ve Eski Dünyalarda dil aileleri arasında genetik bağlantıların bilinmediği şeklindeki "tutucu" genetik dil sınıflaması görüşünü tartıştım. Dilbilim tanıkları tarafından desteklenmeyen ve büyük bölümü mitler topluluğu olan bu tutucu görüşe dilbilimcilerin çoğunluğu hâlâ hararetle inanıyor. Bunların aksine, Hint-Avrupa, Kuzey Asya'ya yayılan dil aileleriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır ve Yeni Dünya her biri Asya kökenli sadece üç aile içerir (Ruhlen 1990). Ayrıca, dilin teklığı tanıkları, geniş şekilde iddia edildiği gibi bütünüyle eksik olmaktan uzaktır ve gerçekten çoktur. Gerçek sorun, uzak genetik akrabalıkları gösteren tanıkların evrensel olmaması değildir, fakat her bir dil ailesinin yayılma alanını kesin olarak tayin etmekte pek çok güçlük olmasıdır. İlgili bütün malzeme derlenip analiz edildiğinde, insan genetikçilerinin geliştirdikleriyle karşılaştırarak, belki de bir karşılaştırmalı dil bilim şeceresi kurabileceğiz. En azından köken dil bilgisinin amacı bu olmalıdır.

Şekil 4. Genetik ağaçla dil kolunun karşılaştırması

Notlar: (dil) dil sınıflamasında bulunan nüfusu işaret eder. 1. Tibetliler genetik olarak Kuzeydoğu Asya grubundadır, fakat dil olarak Çin-Tibet ailesindedir. 2. Melanezya Hint-Pasifik diller içerisinde konuşulur. Kartvel veya Kuzey Kafkas nüfusunun geçerli genetik verileri elde değildir (Cavalli-Sforza'dan uyarlanmıştır, 1988).

Kaynaklar

- Barbujani, Guido, Neal L. Oden, and Robert R. Sokal. 1989. "Detecting Regions of Abrupt Change in Maps of Biological Variables," *Systematic Zoology* 38: 376-89.
- Barbujani, Guido, and Robert R. Sokal. 1990. "Zones of Sharp Genetic Change in Europe Are Also Linguistic Boundaries," *Proceedings of the National Academy of Sciences* 87: 1810-19.
- Bateman, Richard, Ives Goddard, Richard O'Grady, V A. Funk, Rich Mooi, W. John Kress, and Peter Cannell. 1990. "Speaking of Forked Tongues: The Feasibility of Reconciling Human Phylogeny and the the History of Language," *Current Anthropology* 31; 1-24.
- Bengtson, John D. 1991a. "Notes on Sino-Caucasian," in Vitaly Shevoroshkin, ed-, 1991; 67-129.
- . 1991b. ' Some Macro-Caucasian Etymologies,' in Vitaly Shevoroshkin, ed., 1991; 130-41
- Bengtson, John D., and Merritt Ruhlen 1994. "Global Etymologies," Chapter 14 of this volume.
- Boisson, Claude. 1989. "Sumerian/Nostratic/Sino-Caucasian Isoglosses," ms.
- Callaghan, Catherine A. 1990. "Comment," in Bateman et al. 1990: 15-16.
- Campbell, Lyle, and Marianne Mithun, eds. 1979. *The Languages of Native America*, Austin, Tex.
- Cavalli-Sforza, L. L., Alberto Piazza, and Paolo Menozzi. 1994. *History and Geography of Human Genes*. Princeton, N.J.
- Cavalli-Sforza, L. L. Alberto Piazza, and Paolo Menozzi, and Joanna Mountain, 1988. "Reconstruction of Human Evolution: Bringing Together Genetic, Archeological and Linguistic Data," *Proceedings of the National Academy of Sciences* 85; 6002-6.
- .1990 "Comment,"in Bateman et al. 1990; 16-18.
- Chirikba, V. A. 1985. "Baskiskij i severokavkazskie jazuki" *Drevnjaja Anatolija*. Moscow, 95-105.
- Dolgopolsky, Aron. 1964. "Gipoteza drevnejšego rodstva jazykovyx semei severnoj Euroasii s verojatnostoj točki zrenija," *Voprosy Jazykoznanija* 2; 53-63. [English translation in Vitalij V. Shevoroshkin and T. L. Markey, eds., *Typology, Relationship and Time*, 1986. Ann Arbor, Mich. 27-50.]
- 1984 "On Personal Pronouns in the Nostratic Languages," in Otto Gschwantler, Károly Rédei, and Hermann Reichert, eds. *Linguistica et Philologica*. Vienna, 65-112.
- Excoffier Laurent, Béatrice Pellegrini, Alicia Sanchez-Mazas Christian Simon, and André Langaney. 1987. "Genetics and History of Sub-Saharan Africa" *Yearbook of Physical Anthropology* 30: 151-94.
- Goddard, Ives. 1979. "The Languages of South Texas and the Lower Rio Grande," in Campbell and Mithun, eds., 1979: 355-89.
- Golla, Victor, ed. 1984. *The Sapir-Kroeber Correspondence*. Berkeley, Calif. Greenberg. Joseph H. 1963. *The Languages of Africa*. Bloomington, Ind.
- . 1971. "The Indo-Pacific Hypothesis," in Thomas A. Sebeok, ed., *Current Trends in Linguistics*, Volume 8. The Hague, 807-71.
- 1981. "Comparative Amerindian Notebooks," 23 vols. Mss. on file, Green Library, Stanford University, Stanford, Calif.
- 1987. *Language in the Americas*. Stanford, Calif.

- To appear. *Indo-European and Its Closest Relatives: The Eurasiatic Language Family*. Stanford, Calif.
- Greenberg, Joseph H., Christy G. Turner II, and Stephen L. Zegura. 1986. ‘The Settlement of the Americas: A Comparison of Linguistic, Dental, and Genetic Evidence,’ *Current Anthropology* 27: 477-97.
- Gregersen, Edgar A. 1972. ‘Kongo-Saharan,’ *Journal of African Languages* 11:69-89.
- Hopper, Paul. 1989. Review of *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*, by Sarah Grey Thomason and Terrence Kaufman, *American Anthropologist* 91: 817-18.
- Illich-Svitych, Vladislav M. 1965 (1967). ‘Materialy k sravnitel’nomu slovarju nostratičeskix jazykov,’ *Etimologija* (Moscow): 321-96 [English translation in Shevoroshkin, ed., 1989c: 125-76.]
- 1971-84. *Opyt sravnenija nostratičeskix jazykov*, 3 volumes. Moscow. [English translation of the reconstructions, and a semantic index to them, in Shevoroshkin, ed., 1990: 138-67.]
- Kaiser, Mark, and Vitaly Shevoroshkin. 1988. ‘Nostratic,’ *Annual Review of Anthropology* 17: 309-29.
- Kaufman, Terrence. 1990. ‘Language History in South America: What We Know and How to Know More,’ in Doris L. Payne, ed., *Amazonian, Linguistics: Studies in Lowland South American Languages*. Austin, Tex., 13-73.
- Matisoff, James A. 1990. ‘On Megalocomparison,’ *Language* 66: 106-20. Nikolaev, Sergei L. 1986. ‘Sino-kavkazkie jazyki v Amerike,’ ms. [English translation in Shevoroshkin, ed., 1991: 42—66.]
- O’Grady, R. T., I. Goddard, R. M. Bateman, W. A. Dimichele, V. A. Funk, W. J. Kress, R. Mooi, and P. F. Cannell. 1989. ‘Genes and Tongues,’ *Science* 243: 1651.
- Pejros, Ilja I. 1989. ‘Dopolnenie k gipoteze S. A. Starostina o rodstve nostratičeskix i sinokavkazskix jazykov,’ *Linguističeskaja rekonstrukcija i dervnejsaja istorija vostoka*. Moscow, 125-30.
- Piazza, A., R. Griff, o N. Cappello, M. Grassini, E.- Olivetti, S. Rendine, and G. Zei. 1992 ‘Genetic Structure and Lexical Differentiation in Sardinia,’ ms.
- Robins, R. H. 1968. *A Short History of Linguistics*. Bloomington, Ind.
- Ruhlen, Merritt. 1987. *A Guide to the World’s Languages*, Volume 1: Classification. Stanford, Calif.
- . 1990. ‘Phylogenetic Relations of Native American Languages,’ in Takeru Akazawa, ed., *Prehistoric Mongoloid Dispersals* (Tokyo) 7: 75-96.
- .1994a. ‘‘The Origin of Language: Retrospective and Prospective,’’ Chapter 13 of this volume. [Russian translation in *Voprosy Jazykoznanija* 1 (1991): 5-19.]
- .1994b. ‘Is Algonquian Amerind?’ Chapter 6 of this volume.
- .1994c ‘Additional Amerind Etymologies,’ Chapter 8 of this volume.
- .1994d. ‘First- and Second-Person Pronouns in the World’s Languages,’ Chapter 12 of this volume.
- .1994e. ‘Na-Dene Etymologies,’ Chapter 5 of this volume.
- .1994f. ‘Linguistic Origins of Native Americans,’ Chapter 10 of this volume.
- Sapir, Edward. 1915. ‘The Na-dene Languages: A Preliminary Report,’ *American Anthropologist* 17: 534-58.
- Shafer, Robert. 1952. ‘Athabaskan and Sino-Tibetan,’ *International Journal of American*

- Linguistics* 18: 12-19.
- . 1957. "Note on Athabascan and Sino-Tibetan.," *International Journal of American Linguistics* 23: 116-17.
- Shevoroshkin, Vitaly- 1989a. "Methods in Interphyletic Comparisons," *Ural Altaische Jahrbücher* 61: 1-26.
- ed. 1989b. *Explorations in Language Macrofamilies*. Bochum, Germany.
- ed. 1989c. *Reconstructing Languages and Cultures*. Bochum.
- ed. 1990. *Proto-Languages and Proto-Cultures*. Bochum.
- ed. 1991. *Dene-Sino-Caucasian Languages*. Bochum.
- Starostin, Sergei A. 1982. 'Prajensejskaja rekonstruktsija i vnešnie svjazienisejskix jazykov,' *Ketskij sbornik* Leningrad. 144-237.
- .1984. "Gipoteza o genetičeskix svjazjax sinotibetskix jazykov s enisejskimi i severnokavkazskimi jazykami," *Linguističeskaja rekonstruktsija i drevnejsaja istorija vostoka* 4. Moscow, 19-38. [English translation in Shevoroshkin, ed., 1991: 12-41.
- .1989. "Nostratic and Sino-Caucasian," in Shevoroshkin, 1989b.
- Starostin, Sergei A., and Merritt Ruhlen. 1994. "Proto-Yeniseian Reconstructions, with Extra-Yeniseian Comparisons," Chapter 4 of this volume.
- Swadesh, Morris. 1952. Review of "Athapaskan and Sino-Tibetan," by Robert Shafer, *International Journal of American Linguistics* 18: 178-81.
- .1954. "Perspectives and Problems of Amerindian Comparative Linguistics" *Word* 10: 306-32.
- .1971. *The Origin and Diversification of Language*. Chicago.
- Thomason, Sarah Grey. 1988. "Greenberg's Classifications: Africa vs. the Americas," ms.
- Trombetti, Alfredo 1905. *L'unita d'origine del linguaggio*. Bologna.
- .1926. *Le origini della lingua basca*. Bologna.